

RÉSZLETES ZÁRÓJELENTÉS

A kutatás eseményei

A kutatást a vezető kutató mellett három építészmérnök kutatóval terveztük. Mivel egyikük, Szabó Levente – időközben felmerült egyéb elfoglaltságaira hivatkozva a részvételt még az első évben lemondta – a projektbe bevontuk Rózsa Sára építészmérnököt, aki bár a munkában – leginkább az anyaggyűjtésben – részt vett, és két könyvkritikát is készített, sajnos nem tudta igazán pótolni. A kutatásba ugyanakkor sikeresen, bár csak informálisan bevontuk Nagy Orsolya építészmérnök hallgatót, majd építészmérnököt, aki három recenziót is készített.

A kutatás első éve a már rendelkezésre álló anyag és irodalom feldolgozásával, illetve a témában megjelent szakirodalom feltérképezésével, a beszerzések elindításával telt. A megismert anyag növekedésével párhuzamosan gondoltuk újra a kutatási témát is. Az első év végére kialakult a téma plauzibilis rendszerezése. A kutatási terület feltérképezése után arra jutottunk, hogy a kortárs építészetelméletet jobban jellemzi az egyes kiemelt témák, témakörök szerinti kategorizálás (például látvány, test, forma, anyag, esemény, modernitás, etika, tektonika). Az egyes témák, hívószavak persze változó intenzitással vannak jelen a vizsgált harminc év alatt: vannak olyanok, amelyek inkább kötődnek egy adott időszakhoz, később átadván helyüket a talán éppen általuk generált új szemlélethez köthető új fogalmaknak, míg mások, ha kevésbé feltűnően is, de folyamatosan vizsgálat, elemzés tárgyát képezik.

A második évben a legnagyobb gondot a felhasznált/felhasználható források egyre növekvő száma okozta. Az egyes vizsgált építészek, teoretikusok, illetve témák kapcsán, jobban elmélyedve egy adott irányban, újabb és újabb források bukkantak fel. A tanszéken vagy a hazai könyvtárakban rendelkezésre álló könyveken túl a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel, de főleg az immár számos, digitálisan elérhető könyvvel és cikkel olyan mértékben nőtt meg a feldolgozandó anyag, amittől a kutatási terület olykor reménytelenül áttekinthetetlennek tűnt. Az információ özönön az újabb és újabb rendszerezéssel próbáltunk úrrá lenni, miközben be kellett látnunk, hogy a területről teljes áttekintéssel sohasem fogunk rendelkezni. A korábbi tematikus, „hívószavas” rendszerezés mellett annak korrekcióját, finomítását immár az egyes írások felől közelítve próbáltuk elvégezni. A „rész”, azaz az egyes írások vizsgálata során ugyanakkor azzal a nehézséggel kellett szembesülnünk, hogy az egy adott témában, vagy egy szerzőtől begyűjtött számos írás közül csak kevés bizonyult eléggé tartalmasnak ahhoz, hogy fordításra és közzétételre érdemes legyen.

A harmadik évben (mint ahogy a hosszabbítás azt követő 9 hónapjában is) folytatódott az új könyvek beszerzése, miközben egyre inkább használtuk a digitálisan elérhető, letölthető dokumentumokat. A korábban felvázolt tematikus, hívószavas hálót újra és újra át kellett értékelni, az egyes írások alapján nem rajzolódtak ki tiszta és egyértelmű csoportok. A kutatás egyik tanulsága ugyanakkor épp az lett, hogy a vizsgált területet, az ezredforduló építészetelméletét, pontosabban az azzal foglalkozó írásokat kvázi hipertextként kell kezelni, vagyis az egyértelmű rendszerezésről le kell mondanunk. Az áttekinthetőség (és a befejezhetőség) érdekében mégis ki kellett emelnünk néhány meghatározó témát, illetve témakört. Talán ironikus, hogy egy hatalmas anyag (bár koránt sem teljes) áttekintése, és annak belátása után, hogy (részben a kor gondolkodásából is következően) nem tudunk biztos kategóriákat felállítani, végül az ókori építészetelmélet klasszikusa, Vitruvius hármasságához (utilitas-firmitas-venustas) jutottunk, mint némi biztonságot nyújtó rendszerhez.

A kutatás eredményei

A kutatás 2007 szeptemberében készült munkaterve az építészetelmélet legfrissebb, aktuális tendenciáinak a feldolgozására vállalkozott. Kutatásaink eredményét könyvkritikák, konferencia előadások és kiadványok, folyóiratcikkek és egyetemi előadások keretében terveztük közzé tenni.

A munkatervben 5-6 folyóiratban vagy konferencia kiadványban megjelentetett írást vállaltunk. A kutatás zárásáig 18 tanulmányt közöltünk, melyből 10 folyóiratcikk, 8 konferencia kiadvány. (Ezek közül 3 elfogadott, megjelenés előtt álló publikáció.)

Folyóiratban megjelent írások:

1. Bun Z: Between Analogue and Digital Diagrams, *ARCC Journal*, Vol. 5. 2. pp. 10-23. 2008
<http://www.arccweb.org/journal>
2. Bun Z: A dekonstrukció fogalmának értékelése 20 év távlatából. Kritikai módszertan filozófiától építészetig, *Építés- Építészettudomány*, Vol. 36. 3-4. pp. 251-269. 2008
3. Bun Z: Making Design Concepts in the Nineties: Theoretical Models of UN Studio, *Periodica Polytechnica Architecture* Vol. 40. 2. pp. 55-63. 2009
4. Bun Z: Építészeti gondolkodás az analóg és a digitális világ határán. Felvetések a Folding kulcsszerepe kapcsán, *Építés- Építészettudomány*, Vol. 37. 3-4. pp. 383-387. 2009
5. Bun Z: Diagramfestészet, avagy mégis mi az ördög köze van Baconnek az építészethez? *Debreceni Disputa* Vol. 7. 1. pp. 37-42. 2009
6. Bun Z: Kis lépésekben, digitális úton, *Utóirat. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete* Vol. 9. 2. pp. 35-36. 2009
7. Bun Z: Hogyan lett a Folding, avagy ezredvégi építészetelmélet Cache mestermunkájának tükrében, *Utóirat. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete* Vol. 9. 3. pp. 22-33. 2009
8. Simon M: Az épület-tárgy intenzitása. Gondolatok a kompaktlemez kapcsán. *Utóirat. Post Scriptum* Vol. 10. 2. pp. 5-8. 2010
9. Simon M: Rozsda-reneszánsz. *Építés- Építészettudomány* Vol. 39. 3-4. pp. 229-242. 2011
10. Bun Z: Disciplinarity 2.0. Architectural topography between criticality and pragmatism, *Periodica Polytechnica Architecture* Vol. 42. 1. 2011. (Lektorált, közlésre elfogadva)

Konferencia kiadványban megjelent írások:

11. Simon M: Thinking Atmosphere, pp.102-105, in *building, designing, thinking. 3rd International Alvar Aalto Meeting on Modern Architecture. August 30-31. Jyväskylä 2008*, Alvar Aalto Academy, 2008.
12. Bun Z: Diagram: Rajz és elmélet után, pp. 406-413, in *15th Building Services, Mechanical and Building Industry days*, Debreceni Egyetem, Debrecen 2009
13. Bun Z: Az építészeti sajátosság és újdonság diszciplínaközi vizsgálata az ANY-konferenciasorozatban, pp. 421-428. in *16th Building Services, Mechanical and Building Industry days*, Debreceni Egyetem, Debrecen 2010
14. Simon M: Critical Regionalism: The Case for National Identity? Rise and Fall of a Label in Hungarian Architecture, pp. 344-351. in Quek, R. and Deane, D. ed: *Architecture, Design and the Nation*. Proceedings of the first Theoretical Currents Conference held at Nottingham Trent University 14-15 September 2010 Nottingham, United Kingdom, 2010
15. Simon M: Intensified Objects. On Technique and Materiality, pp. 498-505. in Hilde Heynen and Alex Rauta eds. *Proceedings of Four EAAE-ENHSA Subnetwork Workshops on Architectural Theory. Hasselt (2006), Trondheim (2007), Lisbon (2008), Fribourg (2009)*. European Association for Architectural Education, 2010

16. Simon M: I Write a Manifesto: Theories of Manifestoes and Theories of Principles in Architectural Practice, Vol II. pp. 236-246. in Efe Duyan ed. *Theory for the Sake of Theory. ARCHTHEO'11 Conference Proceedings 23-26. Nov. 2011, Mimar Sinan Fine Arts University.* Dakam Publishing, Istanbul 2011
17. Simon M: Weak Architecture – Cool Discipline, in MH Maia & M Simon ed., *Approaches to Modernity*, Centro de Estudos Arnaldo Araújo, Porto, 2012. (Lektorált, közlésre elfogadva)
18. Bun Z: Counter-attraction, or, how to Mies-read architectural history for our own purposes, in MH Maia & M Simon ed., *Approaches to Modernity*, Centro de Estudos Arnaldo Araújo, Porto, 2012. (Lektorált, közlésre elfogadva)

A munkatervben 5-7 könyvkritikát vállaltunk. 8 könyvkritika és egy konferencia tudósítás készült el:

19. Simon M: Architectural Theory. Vol. II. An Anthology from 1871-2005. Edited by Harry Francis Mallgrave and Christina Contandriopoulos. *Műemlékvédelem* Vol. LIII. 4. pp. 276-278., 2008
20. Bun Z: A mozgó föld elmélete. Bernard Cache: Earth Moves. The Furnishing of Territories, The MIT Press, Cambridge, Ms, 1995. *Architectura Hungariae* Vol. IX. 1. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2010
21. Nagy O: Ez a ház eladó! Anna Klingmann: Brandsapes. Architecture in the Experience Economy. The MIT Press, Cambridge, Ms, 2007. *Architectura Hungariae* Vol. IX. 1. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2010
22. Rózsa Sára: Építészetről filozofálva – filozófiát építve. Jean Baudrillard and Jean Nouvel: The Singular Objects of Architecture, University of Minnesota Press, Minneapolis – London 2002. *Architectura Hungariae* Vol. IX. 1. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2010
23. Nagy O: Magyarázom a bizonyítványom. William S. Saunders ed: Judging Architectural Value. A Harvard Design Magazine Reader 4. University of Minnesota Press, 2007, *Architectura Hungariae* Vol. IX. 2. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2010
24. Rózsa S: Befejezetlen helyek és identitások. Kim Dovey: Becoming Places: Urbanism / Architecture / Identity / Power. Routledge, 2009, *Architectura Hungariae* Vol. X. 1. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2011
25. Nagy O: Kreatív bizonytalanság. Sanford Kwinter: Far from Equilibrium. Essays on Technology and Design Culture. Actar 2008, *Architectura Hungariae* Vol. XI. 3. <http://arch.eptort.bme.hu>, 2011
26. Simon M: A hely – újratöltve. David Leatherbarrow, Architecture Oriented Otherwise, Princeton Architectural Press, New York 2009. *Utóirat. Post Scriptum* Vol. XI. 2. pp. 41-43. 2011
27. Turai B: Struktúra – Textúra – Faktúra – s végül konklúzió. *Építészfórum*, 2011. június 24. <http://epiteszforum.hu/node/18975>

A publikációk között kell említeni, hogy a kutatási időszak alatt a vezető kutató témavezetésével egy doktori disszertáció is elkészült, melyet a jelölt 2011 decemberében benyújtott a BME Építészmérnöki Kar Szakmai Habilitációs Bizottság és Doktori Tanácshoz.

28. Bun Z: Az elmélet és a tervezés-módszertan változása a dekonstrukciótól a topografikus gondolkodás felé az ezredforduló építészetében

A munkatervben a kutatás végén egy workshopot terveztünk. Az egyetlen – a téma egészét átfogó – konferencia helyett végül két eseményre került sor, amelyek egy-egy, az építészetelméleten belül ma aktuális témát tárgyaltak.

29. Napjaink építészetelméletének egy fontos problémáját – modernitás, kritika, érték – kiemelve 2010. október 8-án egynapos nemzetközi konferenciát szerveztünk *Approaches to Modernity* címmel a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi

Egyetemen. A konferencia portugál, spanyol, francia és magyar felkért előadókkal zajlott. Az esemény a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke és a portói Escola Superior Artística do Porto Centro de Estudos Arnaldo Araújo kutatócsoportja együttműködésével jött létre, és az OTKA mellett a portugál Fundação para a Ciência e Tecnologia (FCT) támogatta. A konferencián OTKA kutatócsoportunk két tagja tartott előadást. A konferencia kiadvány közös szerkesztésben, a portugál fél finanszírozásában és kiadásában készül, 2012 elején jelenik meg.

A konferenciáról a hazai építészeti sajtó is közölt beszámolót:

Vukoszávlyev Zorán: Approaches to modernity. *Metszet* 2010. 6. pp. 12-13.

30. *Struktúra – textúra – faktúra: Anyagszerűség és digitális technika az építészetben* címmel rendeztük 2011. május 12-én a második konferenciát a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. Az eseményt a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke valamint az OTKA támogatta. Az összesen nyolc meghívott előadó az Építésztechnológiai Kar vagy más egyetem oktatója, illetve a témában járatos gyakorló szakember volt. A konferencia komoly hallgatóságot vonzott. Az előadások az *Építés-Építészettudomány* Vol. 39. 3-4. (2011) számában jelentek meg nyomtatásban. A konferenciáról a hazai építészeti sajtó is közölt beszámolót, melyet a kutatócsoport egyik tagja írt:
Turai Balázs: *Struktúra – Textúra – Faktúra – s végül konklúzió. Építészfórum*, 2011. június 24. <http://epiteszforum.hu/node/18975>

A kutatás ideje alatt három olyan – nem egyetemi – előadásra is sor került, melyek nem jelentek meg nyomtatásban:

31. Simon M: Diagram-érzék. A hely kutatásáról. „párhuzamok 02: a hely” Nemzetközi szimpózium a hármasság határán. Városi Művészeti Múzeum Győr, 2009. október 3.
32. Simon M: Enchanted by Experience. Minimalism of Materiality – Maximalism of Immateriality: The Works of Herzog & de Meuron. Egyetemi vendégelőadás, Technical University of Cluj, 2010. március 31.
33. Simon M: Az építészetelmélet esélye az elmélet utáni korban. Az MTA Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemléki Bizottsága, valamint a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék felolvasó ülésén az MTA Irodaház tárgyalójában elhangzott előadás, 2011. május 17.

Egyetemi előadások

Nem csak a kutatáshoz kötődik, de annak eredményeiből mindenképp sokat hasznosít a kutatás vezetője által jegyzett *Építészetelmélet-történet 2* című egyetemi kurzus a BME Építésztechnológiai Karán. A korábban három alkalommal, választható tárgyként már futott tárgy 2010 őszétől a kötelezően választható blokkba került, így immár második éve 35-40 fős a hallgatói létszáma. Az előadások a 20-21. század építészetelméletét tematikusan, kulcsszavak és fogalmak szerint tárgyalják, így az utolsó három évtized jellegzetes témái nem csak önmagukban, hanem előzményeikkel együtt, történeti összefüggésben kerülnek elő.

A BME Építésztechnológiai Karán évek óta kötelező jelleggel meghirdetett (idén 253 hallgató által felvett) *Tervezéselmélet* című tárgy a 2011/2012-es tanévtől az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék gondozásába került, tárgyfelelősként a kutatás vezetője jegyzi. A kurzus tematikájának alapkonceptiója az volt, hogy a 20. században az elmélet térien is jelentőset alkotó, nemzetközi hírű és jelentőségű építészek tervezéselméletét hazai gyakorló építészek ismertetik és elemzik. A félévben 9 előadást meghívott előadók tartottak úgy, hogy 5 előadás az OTKA kutatásban is vizsgált gyakorló építészek tervezés- (és építészet-) elméletét mutatta be. Ezek közül hármat a kutatásban is részt vevő kollégák tartottak, maguk is gyakorló, de az

elmélet iránt is elkötelezett építészek lévén. Bun Zoltán Peter Eisenman és az UN Studio építészetről tartott egy-egy előadást, míg Turai Balázs előadásában a pragmatikus tervezéseméleti vonalat képviselő irodák közül a FOA, a NOX és az ONL elveit mutatta be és elemezte.

Szöveggyűjtemény

A munkatervben szerepelt egy a vizsgált időszak írásaiból készítendő szöveggyűjtemény. A kiadvány ugyan nem készült el, de annak felépítése – részben a számos mai elméleti szöveggyűjtemény tanulságai, részben a hazai helyzet figyelembe vételével – eldőlt. Az egyes írásokból jellemzően rövid szemelvényeket bemutató külföldi kötetekkel szemben a hazai helyzetnek inkább a kevesebb, ámde teljes írásokat, végigvitt gondolatmenetet közlő szövegekből álló gyűjtemény felel meg: itthon az írásokból nem elég épp csak ízelítőt adni, hiszen azok eredetije nem emelhető le a könyvespolcra. Az írásokat felvezető szövegek ugyanakkor fontosak, akárcsak az átfogó, bevezető tanulmány. Az egyes szerzők írásairól és a könyvek cikkeiről áttekintő táblázatok készültek, néhány szavas összefoglalóval, a kapcsolódó hivatkozásokkal, és pontozásos értékeléssel, amely azt mutatja, mennyire alkalmas az írás a közlésre. A szöveggyűjteménybe bekerülő kevesebb számú, és ezért gondosan kiválasztandó szemelvény válogatása elkezdődött, harmadrészt le is zárult.

A három kiemelt témakör egyikéhez (venustas) elkészült a válogatás, a szövegek fordítása és a nyelvi lektorálás.

John Pawson, *Minimum* (1996) in John Pawson, *Minimum*, Phaidon Press Limited, London 1998, pp 17-21.

Jacques Herzog, *Firmitas* (A zürichi ETH-ban tartott előadás szerkesztett változata, 1996) in Gerhard Mack, *Herzog & de Meuron: The Complete Works*, 3. 1992-1996, Birkhäuser, Basel – Boston – Berlin 2000, pp 222-225.

Alberto Pérez-Gómez, Louis Pelletier, *De Architectura In Ten Notes* (1997) in Alberto Pérez-Gómez, Louis Pelletier, *Architectural Representation and the Perspective Hinge*, The MIT Press, Cambridge, Mass, 2000, pp 388-395.

Juhani Pallasmaa, *Hapticity and Time: Notes on Fragile Architecture* (2000) in Juhani Pallasmaa, *Encounters: Architectural Essays*, Rakennustieto Oy, Helsinki 2005, pp 321-333.

Steven Holl, *Chemistry of Matter: From Image to the Haptic Realm* (2000) in Steven Holl, *Parallax*, Birkhäuser, Basel – Boston – Berlin 2000, pp 68-104.

Peter Zumthor, *Atmospheres* (2003) in Peter Zumthor, *Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects*, Birkhäuser, Basel-Boston-Berlin 2003, pp 20-61.

David Leatherbarrow, *Unscripted Performances* (2005) in David Leatherbarrow, *Architecture Oriented Otherwise*, Princeton Architectural Press 2008, pp 43-67.

Anthony Vidler, *The B-B-B-Body: Block, Blob, Blur* (2006) in Deborah Hauptman ed., *The Body in Architecture*, 010 Publishers, Rotterdam 2006, pp 130-137.

Irénée Scalbert, *Ornament* (2008) in Gert Wingårdh and Rasmus Wærn eds., *Crucial Words: Conditions for contemporary architecture*, Birkhäuser 2008, pp 138-145.

Andreas Hild, *Building Thing Mixing* (2010) in Ben Pell ed., *The Articulate Surface: Ornament and Technology in Contemporary Architecture*, Birkhäuser, Basel 2010, pp 112-114.

Az ezredforduló építészetelmélete

Előzetes egy hosszabb tanulmányhoz

Áttekintés

Az ezredfordulót megelőző és követő, napjainkig tartó időszakban az építészetelmélet témái, megjelenési formája és művelőinek a köre egyaránt változott. Az *Architectural Design* 2009. januári száma címlapján hirdette, hogy az elmélet szertefoszlott, de a szűkebb teoretikus szakma már az ezredfordulón, 2000-ben tudta és jelezte, hogy baj van. A nyolcvanas éveket Harry Francis Mallgrave frissen megjelent építészetelmélet-története még mint „az elmélet aranykorát” definiálja, kiemelve Peter Eisenman és Bernard Tschumi írásait. (Mallgrave 2011) Pedig a két – ebben az időszakban jellemzően a dekonstruktivizmushoz köthető – építésznek az építészet autonómiája megteremtését célzó kísérlete éppen azt a veszteséget próbálta ellensúlyozni, hogy az elmélet elvesztette a gyakorlat számára irányt mutató szerepét, előbb 1968 nyomán, majd a nagy elbeszélésekkel szembeni posztmodern bizalmatlanság légkörében. A társadalmat jobbító, azt szolgáló építészetben megrendült bizalom vezetett az autonómia kereséséhez, ami viszont szükségszerűen jelentette a praxistól való eltávolodást, a társadalmi hatások és felelősség – Eisenman szavaival – a „külsőségek” kizárását az építészetből.

A kilencvenes évek számtalan fóruma, konferenciája és szöveggyűjteménye, egyszerre próbálta levonni a tanulságokat a múltból és megtalálni az építészet vállalható jövőjét. Az évtized tanulsága mégis az lett, hogy a nagy, átfogó (legalább is a széles körben ható) elméletek az évtized közepére eltűntek, miközben egyre nagyobb számban és hatással jelentek meg a színen a gyakorló építészek által írt szövegek. Ezek az új (bár a modern építészet hőskorából már ismert) kiadványok egyszerre voltak megjelenésükben hatásosak és alapállásukban gyakorlatiasak, hiszen szerzőik frissnek és fiatalosnak tunk nemcsak a média használatában, hanem abban is, hogy felvállalták a realitásokat, az új kihívásokat, így adva teret a praxisnak. Az „új pragmatizmus”, a „tervezési intelligencia” vagy a „projektív praxis” lendületes meghirdetésében a teoretikusok is szerepet játszottak, tudásukkal segítve a feltörekvő generációt. Az „ifjú törökök” térnyeréséhez viszont szükség volt az elődöktől, a mesterektől való elhatárolódásra is, ami egyet jelentett az elmélet halálának a bejelentésével.

A halál beálltának 2000-es dátuma (az ezredforduló sugallta váltáson túl) több eseményhez is köthető, ekkor szűnt meg egy fontos elméleti folyóirat, az *Assemblage*, de ekkor zárult le az építészetelmélet jövőjét kereső tízéves Any-konferencia sorozat is, és persze ekkor jelent meg Michael Speaks provokatív írása *No Hope, no Fear: Theory was interesting ... but we have work* címmel. (Speaks 2002) Az új évezred a pragmatikus vonal erősödését hozta, párhuzamosan az előretétező és kritikai szerepű elmélet gyöngülésével. Az évtized második felében úgy tunk, hogy a gyengességét a Gianni Vattimo-féle gyenge filozófia nyomán beismerő és elfogadó gyenge építészet feladja bármely elméletnek a partikulárison túli érvényességét. Az építészetelmélet és az utópia létjogosultságának persze mindig maradtak védelmezői, bár ez a pragmatizmus viharában megőrzött utópia számolt a valósággal, a cél az „utópikus realizmus” (Martin 2005), esetleg a „reflexív építészet” (Graafland 2006) lett. A 2000-es évtized végére aztán egy új jelenség bukkant fel: a korábban a praxis és a hatékonyság mellett érvelő manifesztumok írói érdeklődést kezdtek mutatni a társadalom iránt (az építész-teoretikus Alejandro Zaera-Polo utóbbi időben született írásai jó példák erre), míg mások, mint például a Zaha Hadid iroda korábbi elsőszámú teoretikusa, Patrick Schumacher kiadta több kötetesre tervezett általános építészetelmélete első részét. (Schumacher 2010)

A fentiek alapján kimutatható, hogy az építészetelmélet szerepének – és jellegének, mert hiszen nem csak az átfogó igényű építészeti teóriák, hanem a manifesztumok is beletartoznak

az elmélet fogalmába, ami kizárja az elmélet halálát (Simon 2011) – változása korunk szemléletváltásait követi. A modern metanarratívák elvesztésétől a posztmodern gyenge igazságain és a dekonstruktív, mindent átrendező kísérleteken át a piac elfogadásáig és az innováció értelmiségi mentsváráig vezet az út, amelyen a teória most mégis visszafordulni látszik. Az elmélet változása mögött ott van persze a gazdaság is, hiszen a kilencvenes években a nemzetközileg felfutó termeléssel együtt teljesedett ki a globalizáció. Ehhez is igazodik az elmélet, amely számára különleges lehetőséget kínált a digitális technika megjelenése, amely nem csak az építészeti formák és anyagok előtt nyitott új lehetőségeket, hanem hálózatos szervezete a gondolkodásra is visszahatót. Nem véletlen, hogy míg a nyolcvanas években az építészeti írásokban a leggyakrabban idézett filozófus Jacques Derrida, addig a kilencvenes évek kedvence Gilles Deleuze és Felix Guattari lettek. Az építészeti traktátusok és manifesztumok filozófiai mintáiról szólva meg kell említeni Martin Heideggert, aki – és a neve által nem teljesen lefedett, de jelzett fenomenológia megközelítés – a vizsgált harminc évben végig jelen van az elméletben.

Az ezredforduló építészetelméletének tárgyalása – részben – alkalmazkodik az építészetelméleti kiadványok műfajában és technikájában a vizsgált időszakban bekövetkezett látványos változásokhoz: a rendszerezések korábbi, valahonnan valahova tartó ívüket elveszítve egyre inkább a tendenciák bemutatására bomlottak, míg az elmúlt évtized jellemző építészetelméleti munkái a szöveget semlegességével összeállított fogalmakra, kulcsszavakra épülnek. Az egyes fogalmak ugyanakkor jellemzően hozzárendelhetőek valamely problémakörhöz, megközelítéshez, bár sohasem csak egyhez. Az elmélet ma használatos fogalmai nem diszkrét pontok, hanem összefüggő hálót alkotnak, csomósodási mezőkkel – a topografikus szemlélet jegyében. A téma átláthatósága érdekében mégis szükséges bizonyos rendezés, amely esetünkben a vitruviusi hármasságot jelenti. Az építészetelméletet ma jellemző megközelítéseknek megfelelően a meghatározó témák, kérdések bemutatásához, a tendenciák elemzéséhez teoretikus szakemberek és gyakorló építészek írásai vegyesen szolgálnak.

VENUSTAS – avagy az építészet hatása

Az egyén (kultúrától, közösségtől sem független) viszonya az építészethez, a szintézis keresése. Az építészet fenomenológiai megközelítése, a TEST, az ÉSZLELÉS, a TAPASZTALAT szerepe. Az elmélyülés, az üres tér tartalma és erkölce. A test által észlelt világ, az anyagok jelentősége, mint a közvetlen tapasztalat eszköze. A tapasztalat kiterjesztése a tapintásra, az illatokra, a hangokra, valamennyi érzékszervünkre. Az idő és a pusztulás szerepe az építészethez való viszonyunkban. Kísérletek új anyagokkal, új dimenziók feltárása. A LÁTVÁNY a legkönnyebben eladható áru? A FELÜLET és a DÍSZÍTÉS újrafelfedezése. Adolf Loos és Gottfried Semper mai értelmezése. A felület, mint felszín, és mint a tektonika új formája. A díszítés, mint dekoráció, és mint a kontextus megteremtésének az eszköze.

FIRMITAS – avagy az épület létrehozása

Az építész, aki a szerkezettel formát alkot, és a szerkezet (a forma) jelentést hordoz. Az új TECHNIKA nyújtotta lehetőségek, a régi technika átértelmezése. A modern építészet kulcsfogalma, a TRANSZPARENENCIA hanyatlása és felemelkedése. Az átlátszóság, mint a fogyasztás ürességének szimbóluma, szemben az áttetszőségben rejlő mélyebb értelemmel. A borzongató áttetszőség, ami végül a tárgy szétfoslásához vezet. A TEKTONIKA központi építészetelmélet fogalommá emelése és konfrontációja a TOPOGRÁFIÁVAL. A szilánkos, egymást átfedő rétegektől a redőzött, hajlított felületekig, a szerkezetek agresszivitása és barátságossága. A METAMORFÓZIS vonzása és az intuíción alapuló ésszerűség által létrehozott új „informális” szerkezetek.

UTILITAS – avagy az építészet és az építész felelőssége

Az építész és a társadalom viszonya: lehetőségek a társadalomformálás ideájának szertefoszlása után. HELY és IDŐ összekapcsolása, mint a folytonos megújulás biztos-bizonytalan terepe. Az építész önállóságának lehetősége, a PROGRAM és a KONCEPCIÓ. Az új PRAGMATIZMUS bevezetése az építészetbe az (amerikai) filozófiai irányzat alapján, a gyakorlat alapú tervezés eszméje. A diagnózis és a diagram. Az építészeti kutatás átértelmezése, a tervezési intelligencia, mint hozzáadott érték és az innováció forrása. A projektív praxis és a laza (cool) építészet. Vágyódás az építészeti ÉRTÉK után, a posztmodern utáni gyenge modern korban. A MODERNITÁS mai értelme. Az építészet kritikájának és a KRITIKAI építészetnek a lehetősége.

Hivatkozott irodalom:

Graafland, A., 2006. On Criticality in Sykes, KA, ed., 2010. *Constructing a New Agenda: Architectural Theory 1993-2009*. New York, Princeton Architectural Press, pp. 396-420.

Mallgrave, H.F., Goodman, D., 2011. *An Introduction to Architectural Theory: 1968 to the Present*, Wiley-Blackwell

Martin, R., 2005. Critical of What? Toward a Utopian Realism. In: Saunders, W.S. ed., 2007. *The New Architectural Pragmatism*. Minneapolis, University of Minnesota Press, pp. 150-161.

Schumacher, P., 2010. *The Autopoiesis of Architecture: A New Framework for Architecture*, John Wiley & Sons

Simon, M., 2011. I Write a Manifesto: Theories of Manifestoes and Theories of Principles in Architectural Practice, in Efe Duyan ed. *Theory for the Sake of Theory. ARCHTHEO'11 Conference Proceedings 23-26. Nov. 2011, Mimar Sinan Fine Arts University*. Dakam Publishing, Istanbul, Vol. II. pp. 236-246.

Speaks, M., 2002. Theory was interesting ... but we have work (No hope no fear) *Architectural Research Quarterly*, 6, pp.209-212.

Budapest, 2012. január 30.

Simon Mariann